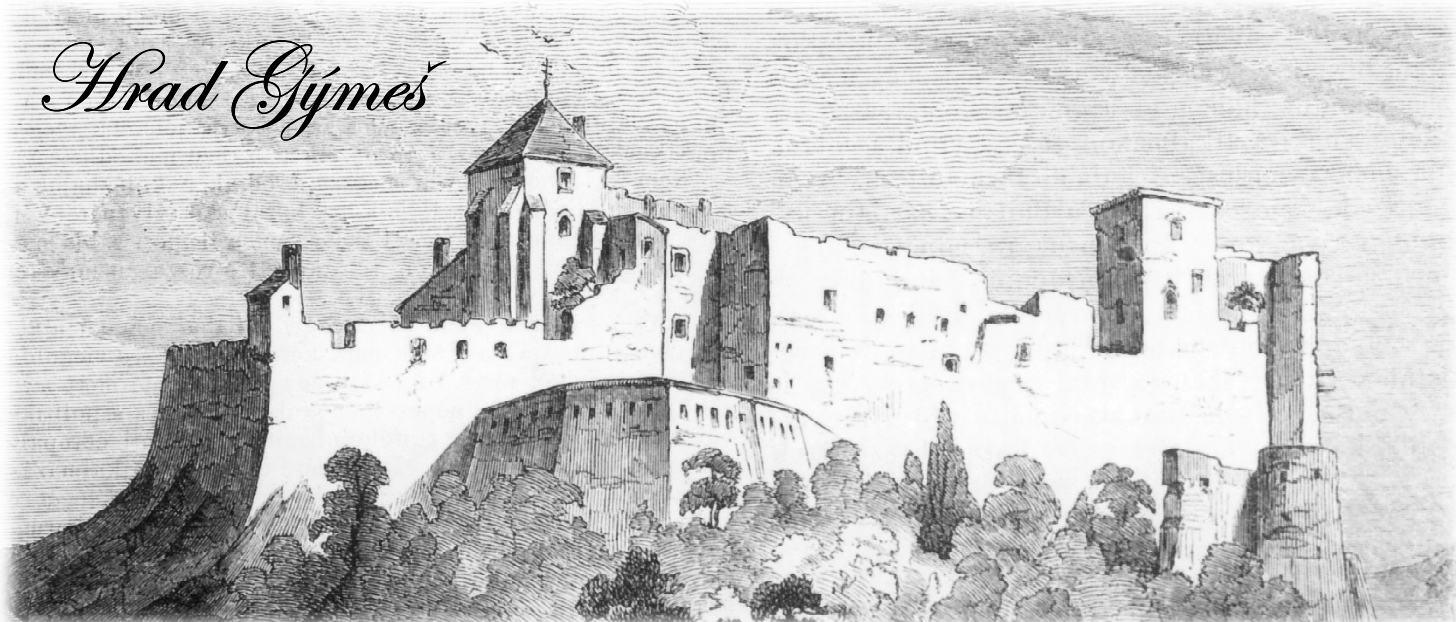

Hrad Gýmeš

Stavbu neskororománskeho hradu na vrchu Dúň v pohorí Tribeč, na mieste predpokladaného staršieho hradiska, inicioval pravdepodobne v rokoch 1242 až 1250 Andrej, syn Ivánku z rodu Hunt-Poznanovcov. Prvá písomná zmienka o hrade je už z roku 1253 v darovacej listine kráľa Bela IV., ktorou Andrej za svoje zásluhy nadobudol majetky v okolí už stojaceho hradu. Ten pozostával z obytnej hranolovej veže podobnej francúzskym donžonom (1), ďalšej veže v tvare podkovy (3) a dvojpodlažného paláca (2). Na veže sa napájal hradobný múr obkolesujúci nádvorie (A) s cisternou a hospodárskymi budovami. Hrad v tejto podobe odolal aj útokom českého kráľa Přemysla Otakara II. v rokoch 1271 a 1273. Po rozdelení hradu Andrejovými synmi, v roku 1295, si najzámožnejší z nich, župan Tomáš, vybudoval na blízkom skalnom výbežku pozdĺžny palác (19), čím vznikol tzv. dvojhrad. Po smrti Tomáša a násilnej držbe hradu Matúšom Čákom Trenčianskym a jeho kastelánom Detrikom, Gýmeš na dlhé obdobie skončil v rukách kráľa. Navrátenie majetku príslušníkom rodu, ktorí v tomto období začali používať prímenie Forgáč, sa uskutočnilo až v roku 1386, kedy Blažej Forgáč získal hrad ako odmenu za zavraždenie uzurpátora trónu Karola II. Malého. Hrad sa medzitým, v 1. polovici 14. storočia, rozšíril o nové predhradie (B), čím sa dovtedy dva oddelené celky spojili v jeden. Na prelome 14. a 15. storočia boli vybudované aj nové obytné priestory v podobe dvoch pozdĺžnych palácov (6,16), na sklonku stredoveku k nim pribudli dva vežové paláce (8,18).

Po porážke uhorských vojsk v bitke pri Moháči, v roku 1526, sa Gýmeš stal jedným z bodov protitureckej obrany. Aj napriek tomu v tomto období došlo pre majetkové spory medzi Forgáčovcami k zanedbávaniu údržby rodového sídla. V roku 1548 dokonca kráľ pre viaceré výčiny Forgáčovcom hrad vojenskou silou dočasne odňal. Významnejšiu obnovu hradu iniciovali až František IV. Forgáč a po ňom, v roku 1613, jeho brat Žigmund II. Forgáč. V rámci týchto renesančných prestavieb bolo vybudované nové južné predhradie (C) zosilnené delostreleckým bastiónom (10). Sem bol presunutý aj hlavný vstup do hradu, stará gotická brána (14) prestala plniť svoj účel a priestor pred ňou bol začlenený do predsunutej línie delostreleckého opevnenia (13). Hrad bol navyše vybavený aj bočným vstupom do východného predhradia, tvoreným priečnym opevnením s bránou vo valcovej bašte (22). Krátko po dokončení opráv, v roku 1619, Gýmeš zničili povstalecké vojská Gabriela Betlena, no už v roku 1620 bol Žigmundom znovu obnovený.

Ďalšiu ťažkú ranu hradu zasadili turecké vojská v rokoch 1663 a 1671, nakrátko ho aj obsadili. Bojmi zničené predsunuté opevnenie už viac neobnovili, miesto neho vyrástla v priestore medzi bývalou gotickou bránou a bastiónom polygonálna delová bašta (12). Po tom čo Šimon Forgáč vstúpil do služieb Františka II. Rákociho, Gýmeš v roku 1703 obsadili cisárske vojská a hrad bol Forgáčovcom už po tretíkrát odňatý. Naspäť do majetku rodiny sa hrad dostal v roku 1711 zásluhou biskupa Pavla IV. Forgáča. Ten už v roku 1713 započal rozsiahlu barokovú obnovu schátraného sídla, v ktorej pokračoval aj jeho syn Pavol V. Forgáč. Vo východnom predhradí bol vytvorený sakrálny okrskok zasvätený sv. Ignácovi z Loyoly (D), oddelený od zvyšku nádvorja múrom s bránou a schodiskom (17). Dominantou komplexu bol kostol sv. Ignáca s rodovou hrobkou vzniknutý prestavbou neskorogotického vežového paláca (18). Na kostol nadväzovala novopostavená kaplnka sv. Jána (20) s Mariánskym prameňom (21) a sakristie s kaplnkou sv. Pavla zriadené v ranogotickom Tomášovom paláci (19). V priestore okrsku, ale aj celého hradu sa nachádzalo množstvo sôch a pamätných tabúl, v hlavnej veži bola zriadená zvonica, kaplnky a kríže vyrástli aj popri ceste na hrad. Celá obnova tak zdôraznila sakrálnu funkciu hradu, ktorú ešte umocňovali každoročné púte konané na deň sv. Ignáca. Opravy sa však dočkali aj zvyšné schátrané objekty, najmä paláce, ale aj hradby, prestavaná bola tiež hradná brána. Práce pokračovali približne do roku 1755, no aj po smrti Pavla V., v roku 1759, bol Gýmeš ako symbol rodovej slávy Forgáčovcami relatívne dobre udržiavaný a stále sa tu konávali púte. Neskôr už neobývaný hrad postupne začal vplyvom čoraz menšej údržby a stráženia chátrať. Už v roku 1846 návštevníci na hrade videli len spustnuté ruiny a prehniaté zvyšky striech. V súčasnosti sa o záchranu hradu a jeho postupnú konzerváciu snaží občianske združenie Castrum Ghymes.

A - hradné jadro B - východné predhradie C - južné predhradie D - sakrálny okrskok zasvätený sv. Ignácii z Loyoly

- 1 - neskororománska hranolová obytná veža s mohutnými piliermi na nárožniach, prirovnávaná k francúzskym donžonom
- 2 - neskororománsky východný palác
- 3 - neskororománska polvalcová obytná veža
- 4 - neskororománska brána, najstarší vstup do hradu
- 5 - hospodárske budovy horného hradu
- 6 - gotický juhozápadný palác
- 7 - prechod medzi južným nádvorím a hradným jadrom
- 8 - neskorogotický vežový palác
- 9 - baroková brána s predbránim v polohe pôvodne renesančného vstupu
- 10 - renesančný bastión s delovým strieľňami a dnes už zaniknutou pozorovacou vežičkou
- 11 - skalný tunel pod bastiónom

- 12 - renesančná delová bašta so strieľňami pre delá a ručné palné zbrane
- 13 - zaniknuté predsunuté delostrelecké opevnenie
- 14 - gotická brána v podobe hranolovej veže s prejazdom na prízemí, až do vybudovania južného predhradia slúžila ako hlavný vstup do hradu, neskôr súčasť hospodárskych budov
- 15 - hospodárska budova
- 16 - gotický juhovýchodný palác
- 17 - deliaci múr sakrálneho okrsku s bránou ústiacou na jednoramennom schodisku
- 18 - neskorogotický vežový palác, neskôr barokový kostol sv. Ignáca
- 19 - ranogotický palác, nazývaný aj Tomášov alebo Detrikov, neskôr baroková kaplnka sv. Pavla a sakristie kostola
- 20 - baroková kaplnka sv. Jána
- 21 - cisterna, neskôr Mariánsky prameň
- 22 - priechodné parkánové opevnenie bočného vstupu s bránovou baštou

